

Aan: De Eerste Kamer der Staten-Generaal

De vaste commissies voor Digitalisering (DIGI), Binnenlandse Zaken (BIZA), Justitie en Veiligheid (J&V) en Buitenlandse Zaken, Defensie en Ontwikkelingshulp (BDO).

Betreft: **position paper deskundigenbijeenkomst over de weerbaarheid van de democratische rechtsstaat in tijden van digitale transformatie – thema Big Tech en de weerbaarheid van de democratische rechtsstaat** (26 mei 2025)

Van: [Reijer Passchier](#), Hoogleraar Digitalisering en de democratische rechtsstaat, Open Universiteit, en UD Staatsrecht, Universiteit Leiden.

Geachte leden,

Hartelijk dank voor de uitnodiging van mr. Veldhoen om in uw deskundigenbijeenkomst enkele opmerkingen te maken over de invloed van Big Tech op de democratische rechtsstaat. Die invloed is groot en verre van positief, zo zal ik in mijn bijdrage betogen. Sterker nog: **Big Tech vormt een van de belangrijkste uitdagingen van de democratische rechtsstaat van dit moment**; in toenemende mate staan met Big Tech niet alleen enkele specifieke democratische en rechtsstatelijke waarden, zoals de privacy en de vrije meningsuiting van burgers, intellectueel eigendom, de openbare orde, de nationale veiligheid en de vrije mededinging in de economie op het spel, maar ook **de meer algemene constitutionele en strategische structuren die de bescherming van deze waarden überhaupt mogelijk maken**.¹

Lobby's

Zie bijvoorbeeld hoe extreme en disproportionele Big Tech-lobby's in Den Haag, Brussel en elders het autonome denkvermogen en de publieke oriëntatie van wetgevers, beleidsmakers en andere leidende actoren ondermijnen. Noodzakelijke techwetten, belastingwetten en andere regels komen daardoor vaak niet tot stand of hooguit in afgezwakte vorm, zoals vorig jaar de Europese AI-wet.

Falende handhaving

Vervolgens is het voor staten en de EU zeer moeilijk om Big Tech aan de wetten die wél tot stand komen te houden. Met hun ongekeerde financiële kracht² kunnen Big Tech-bedrijven immers eindeloos procederen of eventuele boetes moeiteloos betalen. Hun internationale (en ruimtelijke!) mobiliteit, mede mogelijk gemaakt door hun eigen technologie, stelt hen in staat om de aloude concurrentie tussen staten om de gunst van grote multinationals – de bekende *race to the bottom* – verder in hun voordeel uit te spelen. Ook de bijzonder innige banden tussen Big Tech en de huidige Amerikaanse regering maakt het handhaven van Europese techregulering er niet gemakkelijker op.

¹ Zie voor meer informatie, onderbouwing en achtergrond mijn boeken [De Vloek van Big Tech](#) (Boom juridisch 2021), [Artificiële intelligentie en de rechtsstaat](#) (Boom 2021) en recente bijdragen in [De Volkskrant](#).

² Zie daarover bv. <https://www.visualcapitalist.com/ranked-the-worlds-50-most-profitable-companies-in-2024/>

Want wat doe je als een vicepresident van de VS dreigt met het opblazen van de NAVO als Amerikaanse techbedrijven door de EU beboet worden? Onder de huidige asymmetrische machtsverhoudingen hebben Europese techwetten, zoals de AVG, de DMA en de DSA – hoe vooruitstrevend die inhoudelijk gezien ook mogen zijn – mogelijk zelfs een averechts effect, vooral omdat zij de potentiële concurrentie van Big Tech in de praktijk vaak harder lijken te raken dan Big Tech zelf.

Extreme afhankelijkheid en verschuiving van soevereiniteit

Zie ook dat overheden en andere belangrijke spelers in de samenleving zó afhankelijk van Big Tech zijn geworden dat zelfs vitale processen, zoals de distributie van medicijnen, het geldverkeer en het vervullen van veiligheidstaken, kwetsbaar zijn geworden voor uitval, manipulatie en chantage.³ Naarmate die afhankelijkheid verder toeneemt⁴ verschuift het laatste woord over belangrijke maatschappelijke kwesties (klassieke soevereiniteit) feitelijk van het min of meer democratische Den Haag of Brussel (waar die macht volgens het democratisch-rechtsstatelijke ideaal hoort), naar Washington, Silicon Valley of Seattle. Meer en meer bepalen de Amerikaanse President en enkele onverkozen Big Tech-CEO's en -grootaandeelhouders of en hoe organisaties als ministeries, ziekenhuizen en scholen in Europa functioneren, wat de mores zijn in het Europese politieke debat, welke informatie Europeanen te zien krijgen, wie het meeste kans maakt bij Europese verkiezingen, wat een Europees copyright nog waard is en welke technologie wordt ontwikkeld en met het oog op welk doel.

Streven naar winst, groei en macht

Vertegenwoordigers van Big Tech zelf zullen daar, desgevraagd, waarschijnlijk tegenin brengen dat dat helemaal geen probleem is. Zij hebben immers het beste met de wereld voor. 'Don't be evil' was lange tijd de slogan van Alphabet, het moederbedrijf van onder andere Google, YouTube en Gmail. 'The future is privacy' bezwoer Meta's CEO Mark Zuckerberg na elk privacyschandaal waar zijn bedrijf bij betrokken was. En: 'Our support for Europe has always been – and will always be – steadfast', zo verklaarde Microsoft in een recente blogpost, duidelijk bedoeld om bezorgde Europese actoren gerust te stellen.⁵

Toch blijken Big Tech-bedrijven en hun leiders als puntje bij paaltje komt op welhaast pathologische wijze naar slechts drie waarden te streven: winst, groei en macht.⁶ Een goed leefklimaat, een functionerende overheid, nuttige innovaties, bestaanszekerheid voor iedereen maar ook de menselijke waardigheid moeten daar structureel voor wijken.⁷ Zelfs toen verschillende leiders in Silicon Valley er (waarschijnlijk onterecht) voor waarschuwden dat hun AI tot massaextinctie zou leiden – en diverse experts opriepen tot een pauze op de ontwikkeling van AI – vergrootten zij doodleuk hun AI-ambities nog maar eens verder.

Internationaal strafhof

En zelfs als Big Tech-bedrijven het beste met onze samenleving voor zouden hebben, kunnen zij, anders dan zij wellicht claimen, nooit genoeg weerstand bieden tegen een Europa-vijandige Amerikaanse regering. De Amerikaanse regering is Big Tech niet geheel de baas, maar kan Big Tech wettelijk gezien⁸ bijvoorbeeld wel dwingen om inzage te geven in de cloudomgevingen waar

³ Zie ook: WRR, *Voorbereiden op digitale ontwrichting*, Den Haag 2019.

⁴ <https://www.bnr.nl/nieuws/tech-innovatie/10574510/overheidsorganisaties-blijven-in-de-amerikaanse-cloud-ondanks-zorgen-in-de-tweede-kamer>

⁵ <https://blogs.microsoft.com/on-the-issues/2025/04/30/european-digital-commitments/>

⁶ Zie bijvoorbeeld R. Foroohar, *Don't Be Evil: The Case Against Big Tech*, Penguin 2019.

⁷ Zie bijvoorbeeld K. Crawford, *Atlas of AI*, New Haven: Yale University Press 2021.

⁸ <https://edri.org/our-work/promises-unkept-the-eu-us-data-privacy-framework-under-fire/>

Nederlandse en andere Europese overheden hun gegevens de afgelopen jaren massaal naar hebben verplaatst.⁹

En wat doen Big Tech-bedrijven als de Amerikaanse regering hen sommeert om – bijvoorbeeld als sanctie (zoals bij de Amsterdam Trade Bank en het Internationale Strafhof¹⁰) – de toegang tot Big Tech-diensten in Europa geheel af te sluiten? Gaan zij hun Amerikaanse onderdelen of de vrijheid en welvaart van hun leiders en grootaandeelhouders opofferen voor Europa of Nederland? Ik zou daar niet op rekenen.

Een plan B en alternatieven

Wat vertegenwoordigers van Big Tech ook mogen zeggen: overheden en andere onderdelen van onze vitale infrastructuur moeten op z'n minst een Big Tech-exitstrategie ontwikkelen. Een plan B.¹¹ Het kan toch niet zo zijn dat de instituties die onze meest fundamentele waarden moeten borgen zonder de gratie van enkele Amerikaanse multinationals en een (wispelturige) Amerikaanse regering niet functioneren? Werk daarom samen met Europese spelers aan alternatieven.¹² En grijp deze crisis bij voorkeur aan om toe te werken naar een economie waarin ook andere en nieuwe spelers een kans maken om een betekenisvolle rol te spelen.

Doorbreek dus de dominantie van Big Tech. Maar pas daarbij op dat u, anders dan bijvoorbeeld de Franse president Macron en rapporteur Mario Draghi lijken te willen, het Amerikaanse Big Tech-model niet te veel kopieert. Vergeet niet dat het Big Tech-model ook de Amerikaanse democratische rechtsstaat grote schade berokkent. Creëer in plaats van een Europees Big Tech kansen voor ondernemingen die kleiner zijn en die niet ten koste van alles streven naar winst, groei en macht, maar bijvoorbeeld gebaseerd zijn op open source in combinatie met *steward ownership* (zoals Nextcloud), *non-profit* (zoals Signal) of *property-owning-democracy* (nog geen voorbeeld).¹³ Met minder gigantisme, meer diversiteit in de markt en meer publieke oriëntatie kan digitalisering, anders dan nu, wellicht ook in het vóórdeel werken van democratie en rechtsstatelijkheid.

Moeite doen

Overheden en andere belangrijke organisaties zullen daar overigens wel enige moeite voor moeten doen. Kleinere techbedrijven hebben, bij gebrek aan miljardenwinsten, immers niet de capaciteit om overal met lobbyisten, salesmensen en andere vertegenwoordigers aan te schuiven. Kleinere bedrijven zijn minder bekend en hebben niet altijd (direct) een ecosysteem waarin alle applicaties naadloos op elkaar aansluiten en zo een 'organische' gebruikservaring bieden. Ook vraagt een alternatief, competitief en verantwoord techmodel mogelijk om andere aanbestedingsregels, een ander inkoopbeleid en omscholing van personeel dat met tech moet werken. Leidende actoren – waaronder volksvertegenwoordigers – moeten gaan zien en uitdragen: ICT is niet alleen een kwestie van bedrijfsvoering en techniek, maar van het allergrootste constitutionele en strategische belang.

Toegegeven: bij een afscheid van Big Tech zul je, zeker op korte termijn, wellicht wat gemakken verliezen. Toch zouden de overheid en andere vitale organisaties – mede in verband met hun grondwettelijke en verdragsrechtelijke verplichtingen naar de democratische rechtsstaat – graag bereid moeten zijn om naar onafhankelijkheid van Big Tech te streven. Daarbij speelt de Eerste Kamer, onder andere als medewetgever en controleur van de regering, een cruciale rol: moedig de

⁹ Algemene Rekenkamer, *Het Rijk in de cloud: Donkere wolken pakken samen*, Den Haag 2025.

¹⁰ <https://nos.nl/artikel/2567417-internationaal-strafhof-hard-geraakt-door-sancties-vs-ik-schrik-hiervan>

¹¹ Zoals bv. <https://berthub.eu/articles/posts/mailen-en-communiceren-zonder-musk-en-trump-cloud-kootwijk/>

¹² Zie voor een uitgebreide lijst: <https://tweakers.net/reviews/13200/weg-van-big-tech-tweakers-maken-complete-gids-met-europese-alternatieven.html>

¹³ Zie ook <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/study-about-impact-open-source-software-and-hardware-technological-independence-competitiveness-and>

regering aan om niet langer voor de faustiaanse charmes van Big Tech te vallen; en laat haar de huidige crises aangrijpen om de democratische rechtsstaat van Big Tech te redden.

Hoogachtend,

Reijer Passchier